

ATATÜRK'Ü ANLAMAK

Doç.Dr.Ünsal YAVUZ *

Mustafa Kemal 9 Ağustos 1929'da İstanbul'da Büyükdere'de Fethi Bey'in evindedir. Rahatsızdır. Halk bunu duymuş ve gazi'sini görmeye gelmiştir. Onları kıramayan Mustafa Kemal pencereye çıkar ve şunları söyler :

" . . . beni görmek demek behemehal yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir . . . " diyecektir.

1929 yılı Yeni Türk devleti'nin temel niteliklerinin gerçekleştirilmesinde büyük mesafenin alındığı yıldır. Ve Gazi "fikirlerinin ve duygularının" anlaşılmasını, hissedilmesini arzulamaktadır. Ölümünün 51.yılında O'nu anarken, yukarıdaki anlamlı, düşündürücü sözleri sanırım, O'nun anlaşılmasını ve hissedilmesini arzuladığı "fikir ve duyguları"nın dökümünü yapmak için 10 Kasım anı günleri en iyi fırsatı oluşturmaktadır.

Atatürk'de temel olan "fikir ve duygular" çağdaş ve uygar Yeni Türk Devleti'nin karakteristikleridir.

Mustafa Kemal'de belki de ilk ortaya çıkan kavramdır. Çünkü bu, yaşadığı dönemin gereğidir. Despotik bir rejime karşı, O yıllarda isyan etmekte ve" . . . özgürlük olmayan ülkede ölüm ve yıkılış vardır. Her ilerlemenin, kurtuluşun anası özgürlüktür . . . "1 demektedir. Çünkü, insan ancak ve ancak özgür bir ortamda araştırır, bulur, okur, öğrenir, düşünür, üretir. İlerleme, işte bütün bu faaliyetlerin toplu sonucudur.

Gelişmeler istediği yönde olmuş ve sınırlı da olsa çoğulcu rejim ilan edilmiştir. Ancak, bundan sonraki savaş felaketleri sonunda ülkesinin işgal, ulusunu tutsak edilmesi, O'nda daha güçlü bir kavramı ortaya çıkarmaktadır. Bu kavram, çok sonraları "Doğu'nun dini, sosyal ve siyasi baskısı ve batının siyasi ve iktisadi zorbalığına karşı"² şeklinde formüle ettiği Kurtuluş Savaşı'nın ana teması olan "Tam bağımsızlık"tır.

---

* Bilkent Üniversitesi

¹ S.D., C.II., 3B. Ankara, 1981. s.1

² Tarih IV. İstanbul, 1934. s.57:

Verilmesi planlanan savaş "Tam bağımsızlık ve özgür" bir devlet kuruluncaya kadar devam edecektir. O, bu konuda hiçbir engel tanımayacaktır. Nitekim tanımazda.

Çünkü, O'nda tutku haline gelmiş bir ideal vardır : Yeni Türk devleti . . . adı üzerinde "Yeni" . . . eskisinden tüm kurumlarıyla farklı; ÇAĞDAŞ ve UYGAR . . .

Çağdaş ve uygar olmak bir yerde "insan" faktörüne verilen değer ile de ölçülür . . . insan'ı sadece yönetilen değil yönetimde söz sahibi yaparak, etkin kılmak ki bu. O'nun "insan" varlığına olan saygısının bir gereğidir.

Böylece "İmparatorluk'tan Ulusal Devlete geçiş" ilk kez, yönetimde kendini belli etmektedir. Burada sınıksız sarıldığı yeni bir kavram karşınıza çıkarıyor : Ulusal Egemenlik

Aslında bu kavram O'nda o kadar da yeni değildir. Daha 1913'te elinde hiçbir güç yokken Sofya'da Ateşe Militer'ken kendisiyle röportaj yapan bir Bulgar Doğu Bilimcisine "eline güç geçtiği taktirde" Cumhuriyeti ilan edeceğinden söz etmektedir. Ondan daha önce 1906'da Selanik'de Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin açılışında "Ulusal Egemenlik" kavramını ortaya atmaktadır.³ Erzurum Kongresi'nin ön günlerinde Mazhar Müfit Kansu ile görüşmesinde Cumhuriyet sözcüğünü kullanmaktadır.⁴ Tarih 7/8 Temmuz 1919. Ayrıca, Anadolu'da çıkarıldığı gazetelerin İrade-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye adlarını taşıması da O'nun bu konuda olan inancının göstergesidir.

Dolayısıyla O, nereye gittiğini bilen bir önderdir. "İdealine" adım adım yaklaşmaktadır. Nihayet, "Ulusal Egemenlik" kurduğu ilk meclisin duvarında anıtlacaktır. Ve Yeni Türk devleti'nin temel prensibi olarak Atatürk İlkelerindeki yerini alacaktır.

Böylece bu değişim O'nun sözlerinde de anlamını bulmaktadır : " . . . Milletın saltanat ve hakimiyet makamı Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Ve bu egemenlik makamının hükümetine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler. "5

³ S.D., C. II., 3B. Ankara, 1981, s. 1-2.

⁴ M.M. Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. C.1., ANKara, 1966., s:131.

Bu şekliyle O, egemenliği kişi yönetiminden alıp halkın temsilcilerinin bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geçirmektedir.

Doğal olarak Cumhuriyet idaresinin nitelikleri de giderek kendini gösterecektir. Bunların ilki, demokratik oluşundadır. Bu nokta, O'nun;

". . . demokrasi, esasında kişiseldir. Bu niteliği, vatandaşın egemenliğe insan sıfatıyla katılmasıyla . . ."6

sözlerinde anlamı kazanmaktadır. Burada yine insan varlığı, olgusu ön plandadır. İnsan çağdaş yönetimlerde olduğu biçimde, yönetimdeki görevini üstlenmektedir.

Batılı toplumlar "aklı" temel alan felsefeyi yüzyıllar süren mücadelelerden sonra yerleştirebilmişler. Ortaçağların dinci, tutucu felsefesi bu mücadelelerde yıkılmış, hareket noktası "insan" olan bir "Yeniden Doğuş" dönemi, daha sonra çoğulcu demokratik rejimlerin kurulmasına ortam sağlayacak biçimde yaşanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti örneğinde önce yönetimde etkin kılınan "insan" olgusu yeni devletin ikinci ve vazgeçilmez niteliği olan "Laik"lik ilkesinin hazırlanışında "Akı" felsefesine temel alarak yola çıkmaktadır.

"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir."

Ve güçlü esas mesai şimdi ortaya çıkmaktaydı. Çünkü, "ilmi", "pozitif düşünceyi", "aklı felsefesine" temel aldığı "laik" ortamı hazırlamak zorunda olduğunun bilincindedir. Ve tezini ortaya atmaktadır;

". . . Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hiçbir kimse, hiçbir kimseyi ne bir din ve de mezhep kabulüne zorlayabilir. Din ve mezhep hiçbir zaman politika aleti yapılamaz. . . "

derken O, dini toplumsal olmaktan çıkarıp bireyin vicdanına teslim etmektedir. Bundan sonra artık bu ilişki birey ile tanrı

5 S.D., C.I., 3B. Ankara, 1981., s. 278-279.

6 Afet İnan, Medeni Bilgiler. Ankara. 1969., s.

arasındadır ve üçüncü kişilere yer yoktur . . . .

O, bu konudaki kararlılığını ödün tanımazlığını

". . . Artık Türkiye, Din ve Şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa kendilerine başka taraflarda sahne ararlar.." sözleri ile sert bir şekilde ifade edecektir.

Atatürk ilkelerinin temelini teşkil eden "Cumhuriyetçilik'in o denli çabuk gerçekleşmesine karşı, "laiklik" ilkesi, bu yöndeki çabaların genişliği ve güçlüğü nedeniyle çok zaman almıştır. Çünkü, Osmanlı Devleti'nin teokratik veya diğer bir deyişle geleneksel yapısını kırmak ve bunu topluma benimsetmek o denli güçbir iştir. Nitekim, hayatına kastedecek tertipleri davet etmekte de gecikmemiştir. Mustafa Kemal o günün koşulları içinde işte bu güç olanı başarmış bir önderdir.

Laikleştirme yolunda çabalar, en hızlı dönemini 1924-1925 yıllarında yaşayarak 1934'e ulaşmıştır.

En dar tarifile Din-Devlet işlerinin ayrılması demek olan "laiklik" en geniş anlamında Yönetimden başlayarak toplumsal-düşün-hukuk-egitim-kültür kurumlarında din etkisinin kaldırılmasını amaçlar, bir dizi reformlarla kendini belli eder ve Anayasa'nın koruyuculuğu altında sürekliliğini güvence altına alır. Nedir bunlar? :

- Öğretimin birleştirilmesi hakkındaki kanun,
- Şapka giyilmesi hakkındaki kanun,
- Tekke ve zaviyelerin kapatılması hakkındaki kanun,
- Dini evliliği kaldıran medeni nikahı sağlayan Türk Medeni hukukundaki hüküm,
- Uluslararası rakamların kabulünü sağlayan kanun
- Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun
- Lakap ve ünvanların kaldırılmasını sağlayan kanun
- Bazı kısvelerin giyilmesini sağlayan kanun

Görüleceği üzere laiklik ilkesinin temel taşlarını oluşturan bu yasalar "inkılâp yasaları" adı altında anayasadaki yerini almıştır. Anayasalar değiştirilmiş ama bu yasalara dokunulmamıştır. Nitekim 1961 Anayasasının 153. 1982 Anayasasının

174. maddelerinde yerlerini korumuşlardır. Bir eser ortaya koymanın güçlüğü bir yana onu korumak ve sürekliliğini sağlamak da o denli önemlidir. Bu nedenle de böyle bir güvence kaçınılmaz olduğu inancındadır.

Çünkü :

" . . . Biz büyük bir inkılap yaptık, memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lazımdır. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için sert önlemlere müracaat edilmiştir. Bize gelince inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız..."

derken toplumunu iyi tanımış bir lider olarak ve şahit olduğu olaylardan esinlenerek ileriye dönük kuşkuları dile getirmektedir.

Başta değindiğim " . . . özgürlük olmayan ülkede yıkılış vardır... " inancı içinde Atatürk, bireyi sahip olması gereken en doğal ve yaşamsal hak ve özgürlüklerine kavuşturma yolundaki, düşünce ve girişimleri, onu toplum içindeki saygın yerine oturtma yolundaki son çabaları oluşturmaktadır.

" . . . Özgürlüğü, insanın düşündüğünü ve dilediğini mutlak olarak, ama başkasına zarar vermeyecek şekilde kullanmak. . . " şeklinde formüle eden Atatürk kişinin düşün yaşamını doğrudan ilgilendiren özgürlükleri ;

- İnanç,
  - Toplanma,
  - Basın,
  - Cemiyet kurma,
  - Eğitim
- şeklinde saptamıştır.

Böylesine özgürlüklerin sağladığı ortamda tartışmaların eleştirilerin özgürce yapılacağını düşünmektedir. Çağdaş ve uygar olmanın gereği olan bu fiillerin insanları incitmesini, yekdiğerine kin duymasını önlemek üzere bir kavram daha ortaya atıp işleyecektir. Hoşgörü (Tolerans) :

" . . . Kuşkusuz düşüncelerin ve inanışların başka başk. . . oluşundan şikayet etmemek lazımdır. Çünkü bütün düşünceler ve inanışlar bir noktada birleştiği takdirde bu hareketsizlik işaretidir. Öyle bir hal elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki gerçek özgürlükçüler, hoşgörünün genel bir alışkanlık olmasını dilerler. . . "

diyerek, uygarca tartışmanın, ilerlemenin itici gücü olduğunu vurgularken bunun toplumsal, kırgınlıkları davet etmemesi için "hoşgörü" kavramına açıklık getirmektedir :

" . . . Hoşgörü, o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir insanın vicdani inanışlarına karşı hiçbir kin duymaz, bilakis hizmet eder. Hiç olmazsa başkalarının kendininkine uymayan inanışlarını bilmemezlikten, duymamazlıktan gelir . . . "

Aslında, bu bireylerin kardeşçe ve uygar ilişkiler içinde Toplumsal Barış'ı gerçekleştirebilmelerinin temelini oluşturmaktadır.

Çünkü O'nda etken diğer bir kavram ister toplumsal ister evrensel olsun barış'tır. Çünkü, kurumların sürekliliği ve ilerleme ancak barış ortamında sağlanabilecektir.

O sadece Ulusu için değil, Uluslar için BARIŞ'ı arzulamakta, bu konuda düşüncelerini söylemektedir.

Harp Okulunu bitirmesini takiben kendini SAVAŞ FELAKETİ değil felaketler zincirinin ortasında bulan, bunun yıkıntılara tanık olan Atatürk'te BARIŞ'ın tutkuya dönüşmesinden daha doğal ne olabilir ?

Bu nedenle, SAVAŞ'ı " . . . Ulusun yaşamı tehlikeye uğramadıkça. . . CİNAYET olarak görür. Ve devamlı BARIŞ'ın sağlanabilmesi için :

" . . . İnsan kütlelerinin durumlarını iyileştirecek uluslararası önlemler alınmasını dünya vatandaşlarının haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak biçimde eğitilmesini . . . "

önerir. Hiç kuşkusuz, Atatürk'te, ortaya koyduğu eserin sürekliliğinin sağlanmasında etken olan kavramlar çoğaltılabilir.

O, bütün yaşamını ve çalışmasını tüm kurumlarıyla çağa ayak uydurmuş çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış Yeni Bir Türk devleti kurmaya adanmıştır.

Nitekim, 21 Haziran 1935 yılında yabancı gazeteci Clodia Baker'in "Mutlu musunuz?" sorusuna verdiği yanıt kısa ve nettir. "EVET, ÇÜNKÜ MUAFFAK OLDUM. . ."

Yıllarca peşinden koştuğu ideali, akıl almaz yokluklar ve güçlüklerden sonra gerçekleştiren bir insanın, ulusuna karşı görevini yapmış bir liderin mutluluğunu taşımaktadır bu sözler.

Sanırım, 10 Kasım anı günleri O'nun "fikir ve duygularını"-nın dökümünü yapmak ve bize bu günleri hazırlayan O eşsiz insana karşı görevlerimizi ne denli yerine getirebildiğimizi düşünmek ve tartışmak için iyi bir fırsat oluşturmaktadır. Azız anısı önünde saygıyla eğiliyorum.